

ගෝලීය සාගර යුක්තිය උදෙසා:

සාගර සංරක්ෂණය වෙනුවෙන්
මානව හිමිකම් පදනම් කරගත්
ප්‍රවේශයක අවශ්‍යතාව තහවුරු
කිරීම

විධායක සාරාංශය සහ ශ්‍රී ලංකාව
පිළිබඳ සිද්ධි අධ්‍යයනයක්

Artisanal fishing, Senegal
© Julien Flosse / Greenpeace

හැඳින්වීම

කාලාන්තරයක් තිස්සේ, ආදිවාසී ජනතාව සහ දේශීය ප්‍රජාවන් විසින්, සරුසාර කඩොලාන වනාන්තරවල සිට අත්‍යවශ්‍ය ජීවී විශේෂ රැසකගේ පැවැත්ම තහවුරු කරන වෙරළබඩ ධීවර කර්මාන්ත දක්වා වූ විශාල ගොඩබිම් සහ මුහුදු ප්‍රදේශ ප්‍රමාණයක් රැකබලා ගනු ලබයි. මෙම පරිසර පද්ධති එකී ප්‍රජාවන්ගේ ජීවනෝපාය, සංස්කෘතික සම්ප්‍රදායන් සහ යහපැවැත්ම සඳහා මූලික පදනම වන අතර, ඔවුන් සතු සාම්ප්‍රදායික භූමි අයිතිය (customary tenure) මඟින් මෙම ස්වාභාවික වාසස්ථානවල පැවැත්ම ශක්තිමත් කෙරේ. සැබවින්ම, මේ වන විට වර්ධනය වෙමින් පවතින සාක්ෂිවලින් පෙනී යන්නේ, මෙම දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ විශේෂඥ භාරකාරත්වය සහ රැකවරණය යටතේ ස්වාභාවික වාසස්ථාන වඩාත් සාර්ථකව දියුණු වීමට ඉඩකඩ පවතින බවයි.

කෙසේ වෙතත්, ආර්ථික ලාභ අරමුණු කරගත් තිරසාර නොවන සංවර්ධන ව්‍යාපෘති හේතුවෙන් දේශගුණික හා සොබාදහම අර්බුද උග්‍ර වෙමින් පවතින පසුබිමක, මෙම ආදිවාසී ජනතාවට සහ දේශීය ප්‍රජාවන්ට එම ප්‍රදේශ සඳහා ඇති අයිතිවාසිකම් තවදුරටත් අහිමි වෙමින් පවතී. ඒ මානව හිමිකම් සුරැකෙන පරිදි සහ ප්‍රජා දායකත්වය මුල් කරගනිමින් සිදුකරන සොබාදහම සංරක්ෂණ ක්‍රමවේද (human rights-based and community-led conservation) සඳහා වන පිළිගැනීම සහ සහයෝගය වර්තමානයේ දී ඉහළ යමින් පවතින පසුබිමකයි. 2022 දෙසැම්බර් මාසයේදී එක්සත් ජාතීන්ගේ ජෛව විවිධත්ව සම්මුතියේ (CBD) පාර්ශවකරුවන් 196 දෙනෙකු විසින් සම්මත කරගන්නා ලද “කුන්මිං-මොන්ට්‍රියල් ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුව” (KM-GBF) මෙම පිළිගැනීම තහවුරු කරන වඩා වැදගත් පියවරක් වී තිබේ.

මෙම රාමුව නිසි පරිදි ක්‍රියාත්මක කරන්නේ නම්, ඉහත කී අයිතිවාසිකම් හඳුනා ගැනීමට සහ ආරක්ෂා කිරීමට උපකාරී වන අපේක්ෂා දල්වා ගත හැකි ප්‍රතිපාදන රැසක් ඊට ඇතුළත් වේ (විශේෂයෙන්ම 3 වන ඉලක්කයෙහි, 19, 22 සහ සී [C] කොටසෙහි). මෙම රාමුවේ සුවිශේෂී අවස්ථාවක්, 3 වන ඉලක්කය තුළ අන්තර්ගත වන අතර, එමඟින් සාධාරණ පාලනයකින් යුත් ආරක්ෂිත සහ සංරක්ෂිත කලාප ජාලයක් පිහිටුවීමට අපේක්ෂා කෙරේ. එහිදී, ප්‍රදේශ පදනම් කරගත් සංරක්ෂණ ඉලක්ක සපුරා ගැනීම සඳහා වූ සාර්ථක ක්‍රමවේද ලෙස “වෙනත් ඵලදායී ප්‍රදේශ පදනම් කරගත් සංරක්ෂණ ක්‍රියාමාර්ග” (OECMs) සහ “ආදිවාසී සහ සාම්ප්‍රදායික භූමි ප්‍රදේශ” (ITTs) හඳුනාගෙන පිළිගැනීමට ලක් කර ඇත.

ජෛව විවිධත්වය සහ පරිසර පද්ධති සේවා පිළිබඳ අන්තර් රාජ්‍ය විද්‍යා-ප්‍රතිපත්ති වේදිකාව (IPBES) පෙන්වා දෙන්නේ ආදිවාසී සහ ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ කටයුතු සඳහා ආයෝජනය කිරීම අතිශයින්ම තීරණාත්මක වන බවයි. කෙසේවෙතත්, ගෝලීය වශයෙන් ජෛව විවිධත්වය ආරක්ෂා කිරීම සඳහා වන ලෝක මට්ටමේ එකඟතාවක් වන ‘කුන්මිං-මොන්ට්‍රියල් ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුව’ (KM-GBF) මඟින් ඇති කරගත් ප්‍රතිඥාවන්, ජාතික ප්‍රතිපත්ති සහ රටවැසි ජනතාව අතරට ක්‍රියාත්මක කිරීම් දක්වා පරිවර්තනය කිරීමට මෙතෙක් ගෙන ඇති පියවරයන් ඉතාමත් අසතුටුදායක මට්ටමක පවතී. මෙම ගෝලීය රාමුවට අනුකූල වන පරිදි තම ‘ජාතික ජෛව විවිධත්ව උපාය මාර්ග සහ ක්‍රියාකාරී සැලසුම්’ (NBSAPs) යාවත්කාලීන කිරීමට විවිධ පාර්ශවයන් කටයුතු කර ඇත්තේ ඉතා මන්දගාමී ස්වරූපයකිනි. එමෙන්ම, මෙම ජාතික සැලසුම් සහ ඉලක්කයන් තුළ ‘මානව හිමිකම් පදනම් කරගත් ප්‍රවේශයන්’ (HRBAs) ඇතුළත් කරගැනීම ද තවමත් පවතින්නේ සීමිත මට්ටමකය.

“සාගර සාධාරණත්වය වෙනුවෙන් හඬ නගන මෙම වාර්තාව, දේශීය ජනතාව සහ ප්‍රාදේශීය ප්‍රජාවන් කලක සිටම මනාව වටහාගෙන තිබූ සත්‍යයක් පිළිගනියි: එනම්, මිනිසාගේ සහ පෘථිවියේ යහපැවැත්ම එකිනෙක මත රඳා පවතින බවත්; එකක් සුරක්ෂිත නොකර අනෙක ආරක්ෂා කළ නොහැකි බවත්ය.”

මෙම රාමුව නිසි පරිදි ක්‍රියාත්මක කරන්නේ නම්, ඉහත කී අයිතිවාසිකම් හඳුනා ගැනීමට සහ ආරක්ෂා කිරීමට උපකාරී වන අපේක්ෂා දල්වා ගත හැකි ප්‍රතිපාදන රැසක් ඊට ඇතුළත් වේ (විශේෂයෙන්ම 3 වන ඉලක්කයෙහි, 19, 22 සහ සී [C] කොටසෙහි). මෙම රාමුවේ සුවිශේෂී අවස්ථාවක්, 3 වන ඉලක්කය තුළ අන්තර්ගත වන අතර, එමඟින් සාධාරණ පාලනයකින් යුත් ආරක්ෂිත සහ සංරක්ෂිත කලාප ජාලයක් පිහිටුවීමට අපේක්ෂා කෙරේ. එහිදී, ප්‍රදේශ පදනම් කරගත් සංරක්ෂණ ඉලක්ක සපුරා ගැනීම සඳහා වූ සාර්ථක ක්‍රමවේද ලෙස “වෙනත් ඵලදායී ප්‍රදේශ පදනම් කරගත් සංරක්ෂණ ක්‍රියාමාර්ග” (OECMs) සහ “ආදිවාසී සහ සාම්ප්‍රදායික භූමි ප්‍රදේශ” (ITTs) හඳුනාගෙන පිළිගැනීමට ලක් කර ඇත.

ජෛව විවිධත්වය සහ පරිසර පද්ධති සේවා පිළිබඳ අන්තර් රාජ්‍ය විද්‍යා-ප්‍රතිපත්ති වේදිකාව (IPBES) පෙන්වා දෙන්නේ ආදිවාසී සහ ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ කටයුතු සඳහා ආයෝජනය කිරීම අතිශයින්ම තීරණාත්මක වන බවයි. කෙසේවෙතත්, ගෝලීය වශයෙන් ජෛව විවිධත්වය ආරක්ෂා කිරීම සඳහා වන ලෝක මට්ටමේ එකඟතාවක් වන ‘කුන්මිං-මොන්ට්‍රියල් ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුව’ (KM-GBF) මඟින් ඇති කරගත් ප්‍රතිඥාවන්, ජාතික ප්‍රතිපත්ති සහ රටවැසි ජනතාව අතරට ක්‍රියාත්මක කිරීම් දක්වා පරිවර්තනය කිරීමට මෙතෙක් ගෙන ඇති පියවරයන් ඉතාමත් අසතුටුදායක මට්ටමක පවතී. මෙම ගෝලීය රාමුවට අනුකූල වන පරිදි තම ‘ජාතික ජෛව විවිධත්ව උපාය මාර්ග සහ ක්‍රියාකාරී සැලසුම්’ (NBSAPs) යාවත්කාලීන කිරීමට විවිධ පාර්ශවයන් කටයුතු කර ඇත්තේ ඉතා මන්දගාමී ස්වරූපයකිනි. එමෙන්ම, මෙම ජාතික සැලසුම් සහ ඉලක්කයන් තුළ ‘මානව හිමිකම් පදනම් කරගත් ප්‍රවේශයන්’ (HRBAs) ඇතුළත් කරගැනීම ද තවමත් පවතින්නේ සීමිත මට්ටමකය.

මේ අතර, ලොව පුරා පවතින සාගර ආරක්ෂිත සහ සංරක්ෂිත කලාපවලින් බහුතරයක් පාලනය වන්නේ රාජ්‍ය බලධාරීන්ගේ පූර්ණ කළමනාකරණය යටතේ වන අතර, ගෝලීය වශයෙන් පිළිගැනීමට ලක්ව ඇත්තේ ප්‍රජා මූලික සාගර සංරක්ෂණ කලාප ඉතා සුළු ප්‍රමාණයක් පමණි. යටිතල පහසුකම් සංවර්ධනය, සම්පත් නිස්සාරණය සහ කාර්මික සංවර්ධනය වැනි තරඟකාරී ජාතික ප්‍රමුඛතාවන් හේතුවෙන්, මානව හිමිකම් මත

පදනම් වූ සහ ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ කටයුතුවලට බාධා එල්ල වීමේ අවදානමක් මතුව ඇත. මෙය ලෝක ප්‍රජාව ලබා දී ඇති පොරොන්දු සහ එකඟතාවන්ට සෘජුවම පටහැනි වන්නකි.

සාගර සහ වෙරළබඩ පරිසර පද්ධති සංරක්ෂණය කිරීමේ ප්‍රධාන කොටස්කරුවන් ලෙස ආදිවාසී ජනතාව සහ දේශීය ප්‍රජාවන් සතු දායකත්වය, අයිතිවාසිකම්, සාම්ප්‍රදායික දැනුම, විශේෂඥතාව සහ ඔවුන් සතු විසඳුම් පූර්ණ ලෙස පිළිගැනීමට සහ ගරු කිරීමට අවශ්‍ය ප්‍රතිපත්ති හා වැඩසටහන් සඳහා සාක්ෂි මෙම වාර්තාව මඟින් සපයයි. ශ්‍රී ලංකාව, විලී රාජ්‍යය, සෙනගාලය සහ තායිලන්තය යන රටවල් හතර ආශ්‍රිත ජාතික සිද්ධි අධ්‍යයනයන් (Case Studies) ඔස්සේ මෙම වාර්තාව තර්ක කරන්නේ, ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව ඉලක්ක සපුරා ගැනීම සඳහා නායකත්වය දීමට දේශීය ප්‍රජාවන්ට මනා හැකියාවක් පවතින නමුත්, ප්‍රමාණවත් නොවන හෝ පරස්පර විරෝධී රාජ්‍ය ප්‍රතිපත්ති සහ ආයෝජන හිඟකම හේතුවෙන් ඔවුන් අඩපණ වී ඇති බවයි. සාගර සහ වෙරළබඩ පරිසරයන් කෙරෙහි විශේෂ අවධානයක් යොමු කිරීම හරහා, මෙම කලාප තුළ ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ නායකත්වයට ලැබිය යුතු දායකත්වය සහ පිළිගැනීම ඉහළ නැංවීම මෙම වාර්තාවේ අරමුණයි.

ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුවේ (KM-GBF) ක්‍රියාකාරීත්වය පිළිබඳ ප්‍රථම ගෝලීය සමාලෝචනය සිදුවීමට නියමිත CBD COP17 සමුළුවට පෙර සුදානමක් ලෙස, මෙම වාර්තාවේ නිර්දේශ ඉදිරිපත් කර ඇත. එහි අරමුණ වන්නේ 2050 වන විට “ස්වභාවධර්මය සමඟ සහජීවනයෙන් ජීවත් වීම” යන දැක්මට සහය වෙමින්, ලෝකයේ ගොඩබිමෙන් සහ සාගරයෙන් අවම වශයෙන් සියයට 30ක් (30%) ආරක්ෂිත කලාප බවට පත්කිරීමට අරමුණු කරන ‘30x30’ ඉලක්කය ඇතුළු ගෝලීය රාමුවේ අරමුණු කරා යන ගමන ශක්තිමත් කිරීමයි. මානව හිමිකම් සුරැකෙන, ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ කටයුතු විධිමත් ලෙස පිළිගැනීම, ඒවාට ප්‍රමුඛතාවය දීම සහ ඒ සඳහා ආයෝජනය කිරීම මඟින් රජයන්ට තම KM-GBF ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව එකඟතාවන් සහ ‘30x30’ පරිසර සංරක්ෂණ කැපවීම් වඩාත් වේගවත්ව සහ සාර්ථකව ඉටු කරගත හැකි බව මෙහිදී යෝජනා කෙරේ. එමෙන්ම, ‘සාගර යුක්තිය’ (Ocean Justice) වෙනුවෙන් හඬ නඟන මෙම වාර්තාව, ආදිවාසී සහ දේශීය ප්‍රජාවන් කලක සිට හඳුනාගෙන ඇති සත්‍යයක් නැවතත් තහවුරු කරයි: එනම්, මිනිසාගේ සහ පෘථිවියේ පැවැත්ම එකිනෙකා මත අන්‍යෝන්‍ය වශයෙන් රඳා පවතින බවත්, එකක් ආරක්ෂා නොකර අනෙක සුරැකිය නොහැකි බවත්ය.

Microplastic Cleanup after X-Press-Pearl Accident in Sri Lanka
© Tashiya de Mel / Greenpeace

සිද්ධි අධ්‍යයන

1 විලි රාජ්‍යය

විලි රාජ්‍යයේ 'කාවේස්කාර් ජාතික රක්ෂිතය' (KNR) තුළ වෙසෙන කාවේස්කාර් ආදිවාසී ප්‍රජාවන්ට තම සාම්ප්‍රදායික භූමිය සමඟ පවතින දිගුකාලීන සබඳතාව, එහි සිදුවන තිරසාර නොවන සැමත් මත්ස්‍ය අභිජනනය සහ සැකසුම් කර්මාන්ත හේතුවෙන් බරපතළ තර්ජනයකට ලක්ව ඇත. ප්‍රජා දායකත්වය මුල් කරගත් ප්‍රවේශයක් හරහා අයිතිවාසිකම් සුරැකෙන පරිදි සොබාදහම් සංරක්ෂණය කිරීමට මෙහිදී අවස්ථා පවතී. එනම්, රක්ෂිතය සඳහා වන කළමනාකරණ සැලැස්මක් පොදු සහභාගිත්වයෙන් යුතුව සකස් කිරීම සහ "ආදිවාසී ජනතාව සඳහා වූ වෙරළබඩ සාගර කලාප" (ECMPOs) සඳහා සහයෝගය දැක්වීමයි. කෙසේ වෙතත්, මෙම තීරණාත්මක විසඳුම් අසාධාරණ ලෙස ප්‍රමාද වෙමින් පවතින බව නිරීක්ෂණය වෙයි.

Salmon farming, Chile © Sergio Salazar / Greenpeace

3 ශ්‍රී ලංකාව

ශ්‍රී ලංකාවේ මන්නාරම් දූපත යනු දේශීය ප්‍රජාවන්ට ජීවනෝපාය මාර්ග සලසන, එමෙන්ම ගෝලීය වශයෙන් ඉතා වැදගත් සංක්‍රමණික පක්ෂීන් ලක්ෂ සංඛ්‍යාත පිරිසකට අත්‍යවශ්‍ය වාසස්ථානයක් සපයන සුවිශේෂී ජෛව විවිධත්ව කලාපයකි (biodiversity hotspot). කෙසේ වෙතත්, එහි යෝජිත වැලි කැණීම් ව්‍යාපෘති හේතුවෙන් දූපතේ දැනටමත් පවතින සංවේදී පරිසර පද්ධතිය අස්ථාවර වීමේ තර්ජනයක් මතුව ඇති අතර, සුළං බලශක්ති ව්‍යාපෘති හේතුවෙන් දේශීය ජනතාවට පොදු ඉඩම් සහ සතුන් ලැගුම් ගන්නා තණබිම් වෙත ප්‍රවේශ වීමට ඇති අයිතිය සීමා වෙමින් පවතී. මෙම සංවර්ධන ව්‍යාපෘතිවලට එරෙහිව විරෝධතාවල නිරත වූ ප්‍රජාවන්ට පොලිසිය විසින් අධික ලෙස බලය පාවිච්චි කිරීමේ සිදුවීම්වලට මුහුණ දීමට සිදු වූ අතර, ඉන් අනතුරුව ජනාධිපතිවරයා විසින් ප්‍රකාශ කර සිටියේ ප්‍රදේශවාසීන්ගේ කැමැත්තකින් තොරව මෙම සුළං බලශක්ති ව්‍යාපෘති ඉදිරියට ගෙන යා නොහැකි බවයි. මේ අතර, බලාපොරොත්තු තැබිය හැකි ජාතික සැලසුම් මෙන්ම ජෛව විවිධත්ව සම්මුතිය (CBD) සහ අනෙකුත් බහුපාර්ශ්වීය සංසදයන්හිදී ශ්‍රී ලංකාව ලබා දී ඇති ගෝලීය පොරොන්දු මඟින්, විකල්ප ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ ක්‍රමවේදයන් සඳහා ඇති හැකියාව පෙන්වා දෙයි.

Sperm whale, Sri Lanka © Paul Hilton / Greenpeace

2 සෙනගාලය

සෙනගාලය වෙරළබඩ ධීවර ප්‍රජාවන්ගේ පරිසරය, ආහාර සුරක්ෂිතතාව සහ ජීවනෝපායන්, එහි සිදුවන මහා පරිමාණ වාණිජමය අතිශය ධීවර කර්මාන්තය (overfishing) හේතුවෙන් අනතුරට ලක්ව ඇත. විශේෂයෙන්ම "මත්ස්‍ය ආහාර සහ මත්ස්‍ය තෙල්" (FMFO) නිෂ්පාදනය සහ අපනයනය විශාල ලෙස ඉහළ යාම මීට ප්‍රධාන හේතුවකි. මෙම තත්ත්වය සෙනගාලය විසින් මීට පෙර හඳුන්වා දුන් පුරෝගාමී ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ ක්‍රමවේදයන්ට හාත්පසින්ම පටහැනි වේ. එහිදී, ප්‍රජා සහභාගිත්වයෙන් කළමනාකරණය වන "සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ" (MPAs) සහ ආදිවාසී ජනතාව හා දේශීය ප්‍රජාවන් විසින් කළමනාකරණය කරනු ලබන "සංරක්ෂණ කලාප" (ICCAs) ඔස්සේ ජෛව විවිධත්වය නැවත ගොඩනැගීමටත්, ජීවනෝපායන් නංවාලීමටත් මින් පෙර හැකි වී තිබුණි. එසේ වුවද, ප්‍රමාණවත් සම්පත් නොමැතිකම, නෛතික පිළිගැනීමක් නොලැබීම සහ ස්ථාවර දේශපාලන සහයෝගයක් නොමැති වීම හේතුවෙන් වර්තමානයේදී මෙම ප්‍රජා මූලික වැඩපිළිවෙළවල් සීමා වී ඇත..

Fish processors, Senegal © Clément Tardif / Greenpeace

4 තායිලන්තය

තායිලන්තයේ වෙරළබඩ පරිසරය සහ දේශීය ප්‍රජාවන් මහා පරිමාණ සංවර්ධන ව්‍යාපෘති (mega-projects) හේතුවෙන් විනාශකාරී තර්ජනවලට මුහුණ දෙමින් සිටී. අන්දමන් මුහුදු සහ තායිලන්ත බොක්ක යා කරමින් සැලසුම් කර ඇති 'ලෑන්ඩ් බ්‍රිජ්' (Land Bridge) ව්‍යාපෘතිය සහ තායිලන්ත බොක්කේ පිහිටි 'චනා' (Chana) කාර්මික ජනපදය මීට උදාහරණ වේ. මෙම ව්‍යාපෘතිවලට එරෙහිව විරෝධය පළ කරන ප්‍රජාවන් තමන්ගේම විසඳුම් ඉදිරිපත් කරමින්, ඔවුන්ගේ සාම්ප්‍රදායික කළමනාකරණය යටතේ පවතින ප්‍රදේශ "වෙනත් ඵලදායී ප්‍රදේශ පදනම් කරගත් සංරක්ෂණ ක්‍රියාමාර්ගයක්" (OECM) ලෙස නිල වශයෙන් පිළිගෙන සංරක්ෂණය කරන ලෙස ඉල්ලා සිටිති. මෙය සාර්ථක වුවහොත්, එය එම රටේ ප්‍රථම සාගර OECM කලාපය බවට පත්වනු ඇත.

Fishing family, Chana © Sirachai Arunrugstichai / Greenpeace

හරස්කඩ තේමාවන් සහ ප්‍රධාන නිරීක්ෂණ

මෙම සිද්ධි අධ්‍යයන හතර විශ්ලේෂණය කිරීමේදී, ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ ක්‍රියාවලිය මුහුණ දෙන අවස්ථා මෙන්ම තර්ජන පිළිබඳව ද වැදගත් අවබෝධයක් ලබා දෙන, නැවත නැවතත් මතු වන තේමාවන් කිහිපයක් හඳුනාගත හැකිය:

- ▶ ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණය යනු සාර්ථකත්වය සඳහා වූ ප්‍රබල උපාය මාර්ගයකි, නමුත් ඒ සඳහා රජයන්ගෙන් මිට වඩා සහයෝගයක් අවශ්‍ය වේ: වෙරළබඩ පරිසරයන් සහ සම්පත් සංරක්ෂණය කිරීම සඳහා වන ප්‍රජා මූලික ප්‍රයත්නයන් බහුලව දක්නට ලැබෙන අතර, ඒවා වඩාත් ඵලදායී, සාධාරණ සහ දිගුකාලීන සංරක්ෂණයක් සඳහා ඉහළ විභවතාවක් (potential) පෙන්වයි. කෙසේ වෙතත්, මෙම මුලපිරීම් සඳහා මිට වඩා වැඩි ප්‍රතිපත්තිමය, වැඩසටහන්මය සහ මූල්‍යමය සහයෝගයක් අවශ්‍ය වේ.
- ▶ ජාතික ජෛව විවිධත්ව උපාය මාර්ග සහ ක්‍රියාකාරී සැලසුම් (NBSAPs) ක්‍රියාත්මක කිරීමේ මන්දගාමීත්වය: කුන්මිං-මොන්ට්‍රියල් ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුව ' (KM-GBF) යනු මානව හිමිකම් සුරැකෙන සහ ප්‍රජා දායකත්වය මුල් කරගත් සංරක්ෂණ ප්‍රවේශයන් තහවුරු කර ගැනීම වෙනුවෙන් ලැබූ තීරණාත්මක අවස්ථාවකි. එසේ වුවද, ජාතික මට්ටමින් මේවා ක්‍රියාත්මක කිරීමේදී රජයන් විසින් ඒ සඳහා ඇති ප්‍රධාන අවස්ථා මඟහැර යමින් සිටී.
- ▶ තිරසාර නොවන වෙරළබඩ සංවර්ධනය: සම්පත් අධි-පරිභෝජනය (extractivism), යටිතල පහසුකම් සහ කාර්මික සංවර්ධන ව්‍යාපෘති හේතුවෙන් වෙරළබඩ පරිසර පද්ධති මෙන්ම ඒවා මත යැපෙන දේශීය ප්‍රජාවන් ද දැඩි බලපෑමකට ලක්ව ඇත. ආහාර අනාරක්ෂිතභාවය ඉහළ යාම, පරිසර දූෂණය සහ සාම්ප්‍රදායික භූමි, සංස්කෘතික සිරිත් විරිත් මෙන්ම ධීවර කර්මාන්ත වෙත ප්‍රවේශ වීමට ඇති අයිතිය සීමා වීම මීට ඇතුළත් වේ.
- ▶ දුර්වල ප්‍රජා භූමි අයිතීන් (Weak community tenure rights): ජාත්‍යන්තර රාමු සහ මාර්ගෝපදේශ මෙන්ම 'කුන්මිං-මොන්ට්‍රියල් ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුව' (KM-GBF) මඟින් පනවා ඇති ප්‍රමිතීන්ට පටහැනිව ක්‍රියා කරමින්, ගොඩබිම, ධීවර සම්පත් මෙන්ම සාගර සහ වෙරළබඩ ජල තීරයන් කෙරෙහි පවතින සාම්ප්‍රදායික සහ ප්‍රජා අයිතිවාසිකම් හඳුනා ගැනීමට සහ ඒවාට සහයෝගය දැක්වීමට රජයන් අපොහොසත් වී ඇත.
- ▶ තීරණ ගැනීමේ ක්‍රියාවලීන්හි ප්‍රජා හඬක් නොමැතිකම: දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ ජීවන රටාවන්ට සහ ඔවුන් ජීවත් වන පරිසරයට සෘජුවම බලපාන තීරණ ගැනීමේ ක්‍රියාවලීන් සඳහා අර්ථවත් ලෙස දායක වීමට ඔවුන්ට ඇති අවස්ථා අහිමි කර ඇත.
- ▶ පරිසර මානව හිමිකම් ආරක්ෂකයින්ට ඵල්ලු වන තර්ජන: ආදිවාසී ජනතාව සහ දේශීය ප්‍රජාවන් තමන්ගේ අයිතිවාසිකම් වෙනුවෙන් හඬ නඟන අවස්ථාවලදී, ඔවුන්ගේ විරෝධතාවලට ඵල්ලු වන්නේ හිරිහැර කිරීම්, තර්ජන, ප්‍රචණ්ඩත්වය, සාපරාධී වැරදිකරුවන් බවට පත් කිරීම් සහ/හෝ නීතිමය පියවර ගැනීම් ය. මෙවැනි බියවැද්දීම් හේතුවෙන් තීරණ ගැනීමේ ක්‍රියාවලීන් සඳහා ප්‍රජාවන් සහභාගී වීම තවදුරටත් සීමා වන අතර, ඉන් ඉලක්ක කර ගන්නා පුද්ගලයන්ට ද දැඩි හානියක් සිදු වේ.

නිර්දේශ

මානව හිමිකම් සුරැකෙන ප්‍රවේශයක් (human rights-based approach) අනුගමනය කරමින් ජෛව විවිධත්ව භානිය අවම කිරීම සඳහා, එක්සත් ජාතීන්ගේ ජෛව විවිධත්ව සම්මුතිය (CBD) සහ 'කුන්මිං-මොන්ට්‍රියල් ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුව' (KM-GBF) යටතේ රජයන් ලබා දී ඇති ගෝලීය පොරොන්දු ඉටු කරන ලෙස ශ්‍රීන්පීස් (Greenpeace) සංවිධානය රජයන්ගෙන් ඉල්ලා සිටියි:

- ▶ ආදිවාසී ජනතාවගේ සහ දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ සාම්ප්‍රදායික සහ භූමි අයිතීන් නීතිමය වශයෙන් හඳුනාගෙන ඒවාට සහයෝගය දැක්වීම: ඔවුන්ගේ පාරම්පරික දේපළ, ගොඩබිම් සහ ජල මාර්ග කෙරෙහි ඇති අයිතිවාසිකම් මේ යටතට ඇතුළත් වේ.
- ▶ සාගර සහ වෙරළබඩ කලාප ආරක්ෂා කිරීමේ සහ කළමනාකරණය කිරීමේ ක්‍රියාවලීන්හි සියලුම මට්ටම් සහ අදියරයන් සඳහා ආදිවාසී ජනතාවගේ හා දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ පූර්ණ මෙන්ම අර්ථවත් සහභාගීත්වය තහවුරු කිරීම.
- ▶ KM-GBF හි ඉලක්ක සපුරා ගැනීමේ පරතරය අවම කිරීම සඳහා, ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ මුලපිරීම් කඩිනමින් හඳුනාගෙන ඒවා පුළුල් කිරීම: විශේෂයෙන්ම ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ, වෙනත් ඵලදායී ප්‍රදේශ පදනම් කරගත් සංරක්ෂණ ක්‍රියාමාර්ග (OECMs) සහ ආදිවාසී හා සාම්ප්‍රදායික භූමි ප්‍රදේශ (ITTs) සඳහා මානව හිමිකම් සුරැකෙන ප්‍රවේශයක් අනුගමනය කරමින්, එහි 'අරමුණ A' (Goal A), 'ඉලක්කය 3', 'ඉලක්කය 22' සහ 'සී (C) කොටස' ක්‍රියාවට නැංවීම.
- ▶ ප්‍රමාණවත්, පුරෝකථනය කළ හැකි සහ තිරසාර අරමුදල් රැස් කරමින් මූල්‍ය පරතරය පියවීම: එමෙන්ම ආදිවාසී ජනතාවගේ සහ දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ වෙරළබඩ සංරක්ෂණ ප්‍රයත්නයන් වෙත මෙම අරමුදල් සෘජුවම ලබා ගැනීමට ඇති හැකියාව තහවුරු කිරීම.
- ▶ සියලුම කාර්මික සහ වෙරළබඩ සංවර්ධන ව්‍යාපෘති අනුමත කිරීමේදී, මූලික සහ ප්‍රධානතම නිර්ණායකයක් (filter) ලෙස 'අයිතිවාසිකම් සුරැකෙන සොබාදහම් සංරක්ෂණ ප්‍රතිපත්තිය' අනිවාර්ය කිරීම.

ශ්‍රී ලංකාව - සිද්ධි අධ්‍යයනය

දූපත් රාජ්‍යයක් වන ශ්‍රී ලංකාව සුවිශේෂී ජෛව විවිධත්වයකින් සහ සාගර කලාපයට පමණක් ආවේණික වූ ඉහළ ජීවී විශේෂ (marine endemism)¹ ප්‍රමාණයකින් සමන්විත වේ. විශේෂයෙන්ම, මන්නාරම් බොක්ක ආශ්‍රිතව සරුසාර කොරල්පර පද්ධතියක්²

1 CBD. Sri Lanka - Country Profile. Accessed April, 2026. <https://www.cbd.int/countries/profile?country=lk>

2 Jeyabaskaran, R. et al. (2004). Status of Coral reefs in Gulf of Mannar Biosphere Reserve. Records of Zoological Survey of India 103: pp. 1-15. <https://dx.doi.org/10.26515/rzsi/v103/i1-2/2004/159479>

පිහිටා ඇති අතර, එමඟින් ශාක හා සත්ව විශේෂ 3,4 3,600කට ආසන්න ප්‍රමාණයකගේ පැවැත්ම තහවුරු කෙරේ. එමෙන්ම, මන්නාරම් දූපත යනු මහා ෆ්ලෙමින්ගෝ පක්ෂීන් (Greater Flamingos) සහ යුරාසියානු හැඳිඅලවා පක්ෂීන් (Eurasian Spoonbills)⁵ වැනි ලොව පුරා අතිශය වැදගත්කමක් උසුලන සංක්‍රමණික දියකාටුන් සහ දියබද පක්ෂීන් ලක්ෂ සංඛ්‍යාත පිරිසකට අත්‍යවශ්‍ය තාවකාලික ලැගුම්හලක් (stopover site) ද වේ.

මෙම දූපත තුළ 75,000කට ආසන්න ජනගහනයක් ජීවත් වන අතර, ඔවුන්ගේ ජීවනෝපාය ප්‍රධාන වශයෙන්ම රැඳී පවතින්නේ ධීවර කර්මාන්තය, ගොවිතැන මෙන්ම පොල් සහ තල් වගාව මතය. ⁶ කෙසේ වෙතත්, ඔවුන්ගේ මෙම සාම්ප්‍රදායික ජීවන රටාව දේශගුණික විපර්යාස, වෙරළ බාදනය, පරිසර දූෂණය මෙන්ම වැලි කැණීම් සහ සුළං බලශක්ති ව්‍යාපෘති වැනි මහා පරිමාණ කාර්මික ක්‍රියාකාරකම් හේතුවෙන් වර්තමානයේදී බරපතල තර්ජනයකට ලක්ව ඇත. විශාල වශයෙන් පවතින බනිප් වැලි නිධි හේතුවෙන් වැලි කැණීම් ක්ෂේත්‍රය වෙත ආයෝජන ආකර්ෂණය වෙමින් පවතින පසුබිමක, මෙමඟින් දූපතේ පහත් පිහිටීමක් සහිත භූ විෂමතාව අස්ථාවර විය හැකි බවටත්, භූගත ජලධරයන් (aquifers) සහ දැනටමත් සීමිතව පවතින වගාබිම් වෙත කරදිය කාන්දු විමේ (saltwater intrusion) අවදානමක් පවතින බවටත් ප්‍රදේශවාසීන් සහ විද්‍යාඥයෝ දැඩි ලෙස අනතුරු ඇඟවති. ⁷ එමෙන්ම, මන්නාරම් දූපත සතු ශක්තිමත් සහ ස්ථාවර සුළං රටාව හේතුවෙන් එය සුළං බලශක්ති ආයෝජන සඳහා සුදුසුම කලාපයක් ලෙස තෝරාගෙන තිබුණද, මෙම සුළං බලශක්ති ව්‍යාපෘති සංවර්ධනය කිරීම හේතුවෙන් කිසිදු පූර්ව දැනුම්දීමකින් තොරව තමන්ට පොදු ඉඩම් සහ සතුන් ලැගුම් ගන්නා තණබිම් වෙත ප්‍රවේශ වීමට ඇති අයිතිය සීමා විමේ අවදානම⁸ දේශීය ජනතාව මුහුණ දෙමින් සිටින තීන්ත ඇත්තයි. ⁸

මෙම සංවර්ධන ව්‍යාපෘතිවලට එරෙහිව සක්‍රීයව විරෝධතාවල නිරත වන ප්‍රදේශවාසීන් අවධාරණය කරන්නේ, තමන් සංවර්ධනයට විරුද්ධ නොමැති වුවද, තමන් සමඟ කිසිදු සාකච්ඡාවකින් හෝ උපදෙස් ලබා ගැනීමකින් තොරව සැලසුම් කර ක්‍රියාත්මක කරනු ලබන මෙවැනි විනාශකාරී ව්‍යාපෘතිවලට දැඩි ලෙස විරුද්ධ වන බවයි. පොලිසිය⁹ විසින් සිදු කරන ලද හිරිහැර කිරීම් සහ අධික ලෙස බලය භාවිත කිරීම් මධ්‍යයේ මාස ගණනාවක් පුරා පැවති මෙම ජනතා විරෝධතාවලින් පසුව, 2025 නොවැම්බර් මාසයේදී ශ්‍රී ලංකා ජනාධිපතිවරයා විසින් නිල වශයෙන් ප්‍රකාශ කර සිටියේ ප්‍රදේශවාසීන්ගේ කැමැත්තකින් 10,11 තොරව නව සුළං බලශක්ති ව්‍යාපෘති ඉදිරියට ගෙන යා නොහැකි බවයි. මීට සමගාමීව, වැලි කැණීම් ව්‍යාපෘතිවලට එරෙහිව පවතින විරෝධතා ද තවදුරටත් දැඩි වී ඇත. භූ විද්‍යා සමීක්ෂණ හා පතල් කාර්යාංශය (GSMB) ප්‍රකාශ කරන්නේ අදාළ සමාගම් සතුව පවතින්නේ ගවේෂණ බලපත්‍ර (exploration licenses) පමණක් බවත්, කැණීම් බලපත්‍ර නිකුත් කරනු ලබන්නේ සාර්ථක පාරිසරික බලපෑම් ඇගයීම් (EIA)¹² වාර්තාවකින් පසුව පමණක් බවත්ය.

3 Chaudhuri, Sabuj Kumar (2025). Gulf of Mannar coral reefs. EBSCO. <https://www.ebsco.com/research-starters/environmental-sciences/gulf-mannar-coral-reefs>

4 Jeyabaskaran, R. et al. (2004). Status of Coral reefs in Gulf of Mannar Biosphere Reserve. Records of Zoological Survey of India 103: pp. 1-15. <https://dx.doi.org/10.26515/rzsi/v103/i1-2/2004/159479>

5 Wijesundara, C.S. et al. (2017). Diversity and Conservation of Waterbirds in the Northern Avifaunal Region of Sri Lanka. Ceylon Journal of Science 46: pp. 143-155. <https://cjs.sljol.info/articles/10.4038/cjs.v46i5.7462>

6 Urban Development Authority, Sri Lanka (2021). Mannar development plan 2021-2030. p. 265 pp. <https://www.uda.gov.lk/attachments/dev-plans-2021-2030/Mannar%20Development%20Plan%20-%20English.pdf>

7 Mining interests are focused particularly on extraction of ilmenite, used to produce titanium dioxide, with applications in aerospace and ammunition industries. See: Ramkumar, R. 2022. Sand excavation in Sri Lanka's Mannar will lead to destruction. <https://earthjournalism.net/stories/sand-excavation-in-sri-lankas-mannar-will-lead-to-destruction>

8 People's Alliance for Right to Land (2025). Mannar at risk: development or dispossession? <https://parlsl.com/en/resources/articles/mannar-at-risk-development-or-dispossession->

9 The Asian Forum for Human Rights and Development (2025). SRI LANKA: Government must heed Mannar residents' demand to stop destructive wind power plant project, uphold people's right to protest. Statement. <https://forum-asia.org/mannar-protest-power-plant/>

10 Tamil Guardian (2025). Mannar residents triumph, as Dissanayake halts new wind power projects. <https://www.tamilguardian.com/content/mannar-residents-triumph-dissanayake-halts-new-wind-power-projects>

11 Malaka, R. (2025). Respite, for now, for bird migration hotspot at heart of Sri Lanka's wind power dispute. Mongabay. <https://news.mongabay.com/2025/08/respite-for-now-for-bird-migration-hotspot-at-heart-of-sri-lankas-wind-p>

12 Malaka, R. (2025). A fragile Sri Lankan island fights back against the threat of mineral extraction. Mongabay. <https://news.mongabay.com/2025/11/a-fragile-sri-lankan-island-fights-back-against-the-threat-of-mineral-extraction/>

පසුව පමණක් බවත්ය. කෙසේ වෙතත්, ඉන්දියාව, මැඩගස්කරය සහ මොසැම්බික් වැනි රටවල වැලි කැණීම හේතුවෙන් සිදු වූ බරපතල සහ ලේඛනගත වී ඇති විනාශකාරී ප්‍රතිඵල (වෙරළ බාදනය, භූගත ජලය සිඳී යාම සහ ධීවර සම්පත් අහිමි වීම ඇතුළුව) සැලකිල්ලට ගනිමින්, පරිසරවේදීන් ඉල්ලා සිටින්නේ එක් එක් ව්‍යාපෘතියට පමණක් සීමා වූ EIA වාර්තා වෙනුවට, සමස්ත දූපතම ආවරණය වන පරිදි සහ මානව හිමිකම් සාධක ද ඇතුළත් කරගනිමින් පුළුල් පාරිසරික බලපෑම් ඇගයීමක් (whole-island EIA) සිදු කළ යුතු බවයි. ¹³

කෙසේ වෙතත්, ඉන්දියාව, මැඩගස්කරය සහ මොසැම්බික් වැනි රටවල වැලි කැණීම හේතුවෙන් සිදු වූ බරපතල සහ ලේඛනගත වී ඇති විනාශකාරී ප්‍රතිඵල (වෙරළ බාදනය, භූගත ජලය සිඳී යාම සහ ධීවර සම්පත් අහිමි වීම ඇතුළුව) සැලකිල්ලට ගනිමින්, පරිසරවේදීන් ඉල්ලා සිටින්නේ එක් එක් ව්‍යාපෘතියට පමණක් සීමා වූ EIA වාර්තා වෙනුවට, සමස්ත දූපතම ආවරණය වන පරිදි සහ මානව හිමිකම් සාධක ද ඇතුළත් කරගනිමින් පුළුල් පාරිසරික බලපෑම් ඇගයීමක් (whole-island EIA) සිදු කළ යුතු බවයි. ¹³

මෙම තර්ජනයන් මතුව ඇත්තේ මෙම කලාපය ඉතා දුෂ්කර කාලවකවානුවක් පසු කරමින් සිටින පසුබිමකය. 2025 වසරේදී කේරළ වෙරළට ඔබ්බෙන් බහාලුම් නොකාවක් ගිලී යාමෙන් තෙල්, අනතුරුදායක ද්‍රව්‍ය මෙන්ම ටොන් 1,400කට ආසන්න ප්ලාස්ටික් පෙති14 (plastic pellets/nurdles) ප්‍රමාණයක් මුහුදට මුදා හැරුණු අතර, ඒවා මෝසම් සුළං සහ සාගර දියවැල් හරහා ශ්‍රී ලංකා වෙරළ තීරය වෙත ගසාගෙන ආවේය. මීට පෙර 2021 වසරේදී ද සිංගප්පූරුවේ ලියාපදිංචි කළ බහාලුම් නොකාවක් (X-Press Pearl) ගිනිබත් වී ගිලී යාමෙන්, ප්ලාස්ටික් පෙති බිලියන 100කට අධික ප්‍රමාණයක් සහ අනතුරුදායක ද්‍රව්‍ය සාගරයට මුදා හැරීමේ මහා විනාශයක් සිදු විය.15 පරිසරය තුළ දශක ගණනාවක් තිස්සේ නොනැසී පැවතිය හැකි විෂ ද්‍රව්‍ය මුදා හරින මෙම ප්ලාස්ටික් පෙති, ජෛව විවිධත්වයට සහ මිනිස් සෞඛ්‍යයට16 බරපතල අවදානමක් මතු කරන අතර, ආහාර සහ ආදායම සඳහා ප්‍රධාන වශයෙන්ම මත්ස්‍ය සම්ප්‍රදාය මත යැපෙන ප්‍රජාවන්ගේ ආර්ථිකයට ද ඉන් දැඩි බලපෑමක් එල්ල වේ.17 දේශගුණික විපර්යාසවල දැනටමත් පවතින බලපෑම් සමඟ ඒකාබද්ධ වූ මෙම සමුද්‍රීය ව්‍යසනයන් හේතුවෙන්, මන්නාරම් බොක්ක, එහි සමස්ත පරිසර පද්ධතිය සහ එහි වෙසෙන ජනතාව, තවදුරටත් හානි පමුණුවන ඕනෑම ක්‍රියාවකදී අතිශයින්ම සංවේදී සහ අවදානම් සහගත (sensitive) තත්ත්වයක පසුවේ.

අයිතිවාසිකම් සුරැකෙන ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණය සඳහා පවතින හිතකර සහ බාධාකාරී තත්ත්වයන්

වසර 26ක සිවිල් යුද්ධයකින් අනතුරුව රට යථා තත්ත්වයට පත්වෙමින් පවතින පසුබිමක, ශ්‍රී ලංකාවේ ජාතික අරමුණු කේන්ද්‍රගත වී ඇත්තේ සාමය, ජාතික ආරක්ෂාව, එලදායී පාලනය සහ ආර්ථික සංවර්ධනය කෙරෙහිය. රටේ ජාතික සංවර්ධන සැලැස්ම වන “සෞභාග්‍යයේ දැක්ම”18 ප්‍රතිපත්ති ප්‍රකාශනය මඟින් ජනතාව කේන්ද්‍ර කරගත් ආර්ථිකයක් සහ තිරසාර පාරිසරික කළමනාකරණයක් ප්‍රධාන ප්‍රමුඛතාවන් ලෙස ඉස්මතු කර පෙන්වයි. ඊට සාගර සහ වෙරළබඩ කලාපවලට අදාළ ප්‍රතිපත්ති අතරට ධීවර කර්මාන්තය සංවර්ධනය කිරීම, නිල්-කොළ ආර්ථිකයක් (Blue-Green economy) ගොඩනැඟීම, ආපදා කළමනාකරණය මෙන්ම වරාය සහ බලශක්ති සංවර්ධනය, මන්නාරම් දූපතේ සුළං සහ සූර්ය බලශක්ති ව්‍යාපෘති ද අන්තර්ගතව ඇත. එමෙන්ම, මන්නාරම් දූපත සඳහාම වෙන්වූ සංවර්ධන සැලැස්ම මඟින් ද වාණිජ ධීවර කර්මාන්තය, පුනර්ජනනීය බලශක්තිය සහ සොබාදහම මුල් කරගත් සංචාරක ව්‍යාපාරය (nature tourism) සඳහා වන ආයෝජනවලට ප්‍රමුඛතාව ලබා දී ඇත.19

13 Ibid. (160)

14 Kerala High Court Order (2025). I.A.No.1 of 2025 in Admiralty Suit No.12/2025 p. 52. <https://cmclmidatabase.org/sites/default/files/pdf/Order%20dt.25.09.2025%20-%20IA%201-2025%20reduction%20of%20security.pdf>

15 Ranasinghe, C., Provost, F., Wijeweera, O. (2025). Nurdle pollution along the Western and Southern coastline of Sri Lanka following recent ship accidents. Greenpeace South Asia.. <https://www.greenpeace.org/southasia/publication/19997/new-report-reveals-scale-of-nurdle-pollution-on-sri-lankas-coastline-following-major-maritime-disasters/>

16 Perumal, K., Kolandhasamy, P., Thavasimuthu, C. (2026). Environmental impact of nurdle spill from MSC ELSA 3 on the Kanyakumari Coast, Southern India. Marine Pollution Bulletin 222: 118615. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2025.118615>

17 Greenpeace India, Coastal Students Cultural Forum (2025). Wrecked futures - the hidden socio-economic burden of MSC ELSA disaster. p. 64 pp. <https://www.greenpeace.org/static/planet4-india-stateless/2025/09/0864d88b-gp-wrecked-futures-web-version.pdf>

18 Lakshman Kadirgamar Institute (2019). National Policy Framework: Vistas of Prosperity and Splendour (2020-2025). Public Reports. <https://lki.lk/publication/national-policy-framework-vistas-of-prosperity-and-splendour-summary-2019/>

19 Urban Development Authority, Sri Lanka (2021). Mannar development plan 2021-2030. p. 265. <https://www.uda.gov.lk/attachments/dev-plans-2021-2030/Mannar%20Development%20Plan%20-%20English.pdf>

කෙසේ වෙතත්, 1978 ශ්‍රී ලංකා ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාව මඟින් (2020 වසරේදී වඩාත්ම මෑතකදී සංශෝධනයට ලක් වූ පරිදි) භූමිය සඳහා ඇති අයිතිය මූලික අයිතිවාසිකමක් ලෙස හඳුනාගෙන නොමැත. රටේ සමස්ත භූමියෙන් 80%කට වඩා වැඩි ප්‍රමාණයක් රජය සතු වන අතර, මහා පරිමාණ සංවර්ධන ව්‍යාපෘති සඳහා දේශීය ජනතාව ඔවුන්ගේ ස්වේච්ඡාවෙන් තොරව ඉවත් කිරීම් (displacement) බහුලව සිදුවන බව වාර්තා වේ. ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා සංශෝධනයක් මඟින් ‘ජාතික ඉඩම් කොමිෂන් සභාවක්’ පිහිටුවීමටත්, ඒ සමඟම පළාත් සභාවලට රජයේ බලය විමධ්‍යගත කිරීමටත් (devolution of power) යෝජනා විය. එහෙත්, මධ්‍යම රජය පළාත් සභා වෙත බලය පැවරීමට දක්වන අකමැත්ත හේතුවෙන්, මෙම අරමුණු දෙකම මෙතෙක් ඉටු කර ගැනීමට හැකි වී නොමැති බව වාර්තා වේ.20

ශ්‍රී ලංකාව ‘ආදිවාසී ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ එක්සත් ජාතීන්ගේ ප්‍රකාශනයේ’ (UNDRIP) අත්සන් තැබූ පාර්ශවකරුවෙකු වුවද, ජාත්‍යන්තර කමිකරු සංවිධානයේ අංක 169 දරන සම්මුතිය (ILO 169) නිල වශයෙන් ස්ථිර කර නොමැති අතර ආදිවාසී ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් සම්බන්ධයෙන් විශේෂිත වූ පනත් හෝ නීති කිසිවක් සම්පාදනය කර නැත.21

ඉඩම් සඳහා නීත්‍යානුකූල අයිතියක් නොමැති වීම හේතුවෙන්, විනාශකාරී සංවර්ධන ව්‍යාපෘතිවලට මුහුණ දීමට සිදු වන දේශීය ප්‍රජාවන්ට ලබාගත හැකි නීතිමය පිළිසරණ (legal recourse) බෙහෙවින් සීමා වේ. ඉඩම් අත්පත් කර ගැනීමට අදාළව ඔක්ස්ෆම් (Oxfam) සංවිධානය විසින් සිදු කරන ලද පර්යේෂණයකින් හෙළි වී ඇත්තේ, ශ්‍රී ලංකාවේ පවතින නීතිමය රාමුව මඟින් ප්‍රජා සහභාගීත්ව සාකච්ඡා පැවැත්වීමට හෝ “නිදහස්, පූර්ව සහ දැනුවත් කැමැත්ත” (Free, Prior and Informed Consent - FPIC) යන ජාත්‍යන්තර මූලධර්මයන්ට අනුකූල වීමට පහසුකම් සලසා නොමැති බවයි.22 මෙරට ජාතික පාරිසරික පනත යටතේ, සැලකිය යුතු පාරිසරික බලපෑමක් ඇති කළ හැකි සංවර්ධන ව්‍යාපෘති සඳහා ‘පාරිසරික බලපෑම් ඇගයීම්’ (EIA) වාර්තාවක් අනිවාර්ය කර ඇති අතර, වඩාත් සීමිත පාරිසරික ගැටලු සහිත ව්‍යාපෘති සඳහා ‘මූලික පාරිසරික පරීක්ෂණ’ (IEE) වාර්තාවක් අවශ්‍ය වේ.23,24 එසේ වුවද, මන්නාරම් දූපතේ වැලි කැණීම් ව්‍යාපෘතියේදී, පාරිසරික බලපෑම් ඇගයීම් (EIA) ක්‍රියාවලියේ විනිවිදභාවය සහ විශ්වසනීයත්වය පිළිබඳව බරපතල ගැටලු මතු වී ඇති අතර, ප්‍රජාවගේ කැමැත්ත වටහාගත ලෙස හසුරුවා ඇති බවට ද චෝදනා එල්ල වී ඇත.25

වැලි කැණීම් ව්‍යාපෘති සතු ඉහළ ආර්ථික විභවතාව හේතුවෙන්, මෙමගින් සිදුවන සමස්ත අවදානම නිසි පරිදි තක්සේරු කිරීමට අදාළ EIA වාර්තාව අපොහොසත් වනු ඇතැයි ප්‍රදේශවාසීහු දැඩි ලෙස කනස්සල්ල පළ කරති.²⁶

එසේ වුවද, ශ්‍රී ලංකා ශ්‍රේෂ්ඨාධිකරණය විසින් ලබා දෙන ලද ඓතිහාසික නඩු තීන්දුවක් මගින් මේ සඳහා යම් ආරක්ෂාවක් සලසා දෙයි. ඒ 2000 වසරේදී පොස්පේට් කැණීම් ව්‍යාපෘතියකට එරෙහිව පවරන ලද 'එප්පාල නඩුව' යි. එහිදී අධිකරණය නිගමනය කළේ, ශ්‍රී ලංකා ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථාවට නිරෝගී පරිසරයක් සඳහා වූ අයිතිය සෘජුවම ඇතුළත් කර නොමැති වුවද, අනෙකුත් මානව හිමිකම් භුක්ති විඳීම සඳහා පාරිසරික යහපැවැත්ම අත්‍යවශ්‍ය වන බවයි. වර්තමාන සහ අනාගත පරපුර උදෙසා ස්වාභාවික සම්පත් ආරක්ෂා කිරීමේ වගකීම රජය සතු වන බවත්, ආර්ථික සංවර්ධනය සිදු කළ යුත්තේ පරිසරයට හානි කරමින් හෝ පුරවැසියන්ගේ අයිතිවාසිකම් පාලා දෙමින් නොවන බවත්, පරිසරය සම්බන්ධ තීරණ ගැනීමේදී මහජන සහභාගිත්වය අත්‍යවශ්‍ය වන බවත් එම නඩු තීන්දුව මගින් වැඩිදුරටත් අවධාරණය කෙරුණි.²⁷ මෙම නඩු තීන්දුව මන්තාරම් දූපතේ පවතින තත්ත්වයට ද බෙහෙවින් අදාළ වන බව පාරිසරික නිරීක්ෂකයෝ පෙන්වා දෙති.²⁸

20 Hayward, D. (2021). Sri Lanka - Context and land governance. Land Portal. <https://landportal.org/book/narratives/2021/SriLanka>

21 Civil Society Collective in Sri Lanka, UPR (2017). Factsheet: Sri Lanka (3rd cycle Universal Periodic Review). The rights of Indigenous Peoples.

https://upr-info.org/sites/default/files/documents/2017-10/rights_of_indigenous_people_factsheet_srilanka_2017.pdf

22 Wickramaratne, P. 2020. Securing Land Rights of Displaced and Evicted Communities in Northern and Eastern Sri Lanka. Oxfam. <http://dx.doi.org/10.21201/2020.6782>

23 Sri Lanka Central Environmental Authority. Public participation / consultation in the EIA process. Accessed April 2026. <https://www.cea.lk/web/en/component/content/category/19-implementation-of-the-eia>

24 Ravi, V., Vimaladhas, N., Vimaladhas, V. (2023). A quality review of EIA: A comparative study of state-funded and International Aid Agency funded development projects in Sri Lanka. Ceylon Journal of Science 52: 267-276. <https://cjs.sjoi.info/articles/8021/files/64f1aa0c9ea05.pdf>

25 Abeyawardene, M. (2025). Mannar's Fight Against Destructive Development and Ecological Injustice. Groundviews. <https://groundviews.org/2025/11/05/mannars-fight-against-destructive-development-and-ecological-injustice/>

26 Ahmed, S. (2025). Sri Lankan MPs demand answers in National Parliament following in-depth story by EJN grantee on exploratory sand mining in Mannar. Earth Journalism Network. <https://earthjournalism.net/what-we-do/project-updates/sri-lankan-mps-demand-answers-in-national-parliament-following-in-depth>

27 South Asian Environmental Reporter (2000). Bulankulama and six others v. Ministry of Industrial Development and seven others. Supreme Court application No. 884/99 (F.R.). vol. 7. p. 43. <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/09/Sri-Lanka-Bulankulama-v.-Ministry-of-Industrial-Development-eppawala.pdf>

28 People's Alliance for Right to Land (2025). Mannar at risk: development or dispossession? <https://www.parlsl.com/publications/mannar-at-risk-development-or-dispossession->

එසේ වුවද, මෙවැනි වැදගත් නෛතික ආරක්ෂාවන් පැවතියද, ශ්‍රී ලංකාවේ සිටින පරිසර සහ මානව හිමිකම් ආරක්ෂකයෝ වර්තමානයේදී දැඩි අවදානම්වලට මුහුණ දෙමින් සිටිති. ස්වාභාවික සම්පත් ශීඝ්‍රයෙන් පරිහෝජනය කිරීම මත පදනම් වූ ආර්ථික වර්ධනයක් කෙරෙහි රට නැඹුරු වී තිබීම හේතුවෙන්, පරිසරය සහ ඉඩම් සම්බන්ධ ගැටුම් නිරන්තරයෙන් හට ගනී. දේශීය ප්‍රජාවන්, පරිසරවේදීන් සහ අනෙකුත් පාර්ශවකරුවන් මෙවැනි විනාශකාරී සංවර්ධන ව්‍යාපෘතිවලට එරෙහිව විරෝධය පළ කරමින් ස්වාභාවික සම්පත් ආරක්ෂා කරන ලෙස ඉල්ලා සිටින විට, ඔවුන්ට හිරිහැර කිරීම්, තර්ජන, බියවැද්දීම්, ප්‍රචණ්ඩත්වය, සාපරාධී වැරදිකරුවන් බවට පත් කිරීම් සහ නීතිමය පියවර 29 ගැනීම්වලට මුහුණ දීමට සිදු වේ; මන්තාරම්දී ද තත්ත්වය මෙලෙසම විය.³⁰

පාරිසරික ප්‍රතිපත්ති සම්බන්ධයෙන් ගත් කල, 'කුන්මිං-මොන්ට්‍රියල් ගෝලීය ජෛව විවිධත්ව රාමුව' (KM-GBF)31 සමඟ ගැළපෙන පරිදි ශ්‍රී ලංකාව තවමත් සිය 'ජාතික ජෛව විවිධත්ව උපාය මාර්ග සහ ක්‍රියාකාරී සැලැස්ම' (NBSAP) යාවත්කාලීන කර නොමැති අතර, එහි පූර්ණ ජාතික ඉලක්ක ප්‍රසිද්ධියට පත් කර ද නැත. කෙසේ වෙතත්, ජාත්‍යන්තර SPACES එකමුතුවේ (SPACES consortium)32 සහයෝගය ඇතිව සකස් කරන ලද, රට තුළට ආයෝජන ආකර්ෂණය කර ගැනීම අරමුණු කරගත් ජාතික "30x30" උපාය මාර්ගික සැලැස්ම ලංකාව විසින් වෙනම ප්‍රකාශයට පත් කර ඇත.³³ රටේ ගොඩබිම් ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ ප්‍රමාණය සමස්ත භූමි ප්‍රමාණයෙන් 31% සිට 36% දක්වා ඉහළ නැංවීම, සාගර සංරක්ෂණය ශක්තිමත් කිරීම සහ තිරසාර ධීවර කළමනාකරණ ක්‍රමවේදයන් ප්‍රවර්ධනය කිරීම මීට ඇතුළත් වේ. මෙහි නිල ලේඛනවල අදාළ පාර්ශවකරුවන් සම්බන්ධ කර ගැනීම සහ දේශීය ප්‍රජාවන් මෙන්ම රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන (NGOs) සමඟ සහයෝගයෙන් කටයුතු කිරීම ගැන සඳහන් කර තිබුණද, මෙම උපාය මාර්ගය සකස් කිරීමේදී මහජනතාව සම්බන්ධ කරගත්තේ කෙසේද යන්න හෝ ප්‍රජා මූලික ක්‍රියාමාර්ග සඳහා ඉඩකඩ සලසා දෙමින් සහයෝගය දක්වන්නේ කෙසේද යන්න පැහැදිලි නැත.³⁴

මෙම NBSAP සහ 30x30 උපාය මාර්ගික සැලැස්මට අමතරව, ශ්‍රී ලංකාව විසින් සාගර පරිසරය කෙරෙහි විශේෂ අවධානයක් යොමු කරමින් පුළුල් පරාසයක විහිදුණු පාරිසරික නීති සහ ප්‍රතිපත්ති රැසක් පනවා ඇත. කෙසේ වෙතත්, මෙරට සාගර පරිසරය ආරක්ෂා කිරීම සහ සංරක්ෂණය කිරීම සඳහා වන නීතිමය රාමුව පිළිබඳව මෑතකදී සිදු කරන ලද පුළුල් සමාලෝචනයකින් පෙන්වා දෙන්නේ, මෙම නීති ක්‍රියාත්මක කිරීම සහ බලගැන්වීම තවමත් ඉතා දුර්වල මට්ටමක පවතින බවයි. සමහර නීති කාලීනව යාවත්කාලීන වී නොමැති අතර, තවත් සමහර නීති බලාත්මක කිරීම සඳහා අවශ්‍ය රෙගුලාසි (regulations) මෙතෙක් නිකුත් කර නොමැත. එමෙන්ම, ඒවා ක්‍රියාත්මක කිරීම සඳහා පවතින රාජ්‍ය පාලන ධාරිතාව ද සීමිතය.³⁵

මෙම ගැටලු "සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ" (MPAs) සඳහා ද එකසේ බලපායි. දැනට ගෝලීය 'ප්‍රොටෙක්ටඩ් ප්ලැනට්' (Protected Planet) දත්ත ගබඩාවේ වාර්තා වී ඇති පරිදි, ශ්‍රී ලංකාවේ සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ ආවරණය සමස්ත ජාතික සාගර කලාපයෙන් 0.3%ක් වැනි ඉතා අඩු ප්‍රතිශතයකි (එමෙන්ම මේ දක්වා කිසිදු OECM කලාපයක් වාර්තා වී නොමැත).³⁶

29 Seranathe, N. (2024). Environmental human rights defenders in Sri Lanka. A situational analysis. Centre of Environmental Justice. p. 49. <https://drive.google.com/file/d/1Ove2cEVPdntMcIQakSZyxVKmnozuba27/view>

30Abeyawardene, M. (2025). Mannar's Fight Against Destructive Development and Ecological Injustice. Groundviews. <https://groundviews.org/2025/11/05/mannars-fight-against-destructive-development-and-ecological-injustice/>

31 As of April 2026. An updated NBSAP is expected by the end of May 2026.

32 SPACES is a consortium that includes Campaign for Nature, McKinsey & Company, Systemiq, UNEP-WCMC, the Gordon and Betty Moore Foundation, and ZOMA LAB. <https://spacesfornature.earth/about/>

33 Sri Lanka 30x30 (2024). Conservation and Prosperity: For Nature and People. https://srilanka30x30.com/assets/sri-lanka_30x30.pdf

34 SPACES (2026). How Sri Lanka's 30x30 plan advances marine conservation amid political change.

35 Environmental Foundation (Guarantee) Limited (2022). The Protection and Conservation of Marine Environment in Sri Lanka, A Law and Policy Review. <https://efl.lk/wp-content/uploads/2022/11/Final-Gap-Analysis-EU-Project-11.10.2022-1.docx.pdf>

Note: While there is no specific policy for the ocean in Sri Lanka, the ecological, social, and economic aspects of the ocean are covered in other policies, according to this EU study.

36 UNEP-WCMC (2026). Protected Area Profile for Sri Lanka from the World Database on Protected Areas. www.protectedplanet.net <https://spacesfornature.earth/case-studies/how-sri-lankas-30x30-plan-advances-marine-conservation-amid-political-change/>

මෑතකදී සිදු කරන ලද ජාතික මට්ටමේ සිතියම්ගත කිරීම් සහ ජාල විශ්ලේෂණයන්ගෙන් හෙළි වන්නේ, මෙම සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ තුළ නීතිමය අතිපිහින වීම් (legal overlaps), බණ්ඩනය වූ කළමනාකරණය සහ දුර්වල ඵලදායීතාවක් පවතින බවයි. මීට අමතරව, පැහැදිලි පාලන බලතල බෙදීමක් නොමැතිව, විවිධ රාජ්‍ය ආයතන සතු වගකීම් සහ විධානයන් එකිනෙක සමඟ පැටලී තිබීම (overlapping institutional mandates) හේතුවෙන් මෙම තත්වය තවදුරටත් ව්‍යාකූල වී ඇත.37

එපමණක් නොව, බොහෝ සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ ලේඛනවලට පමණක් සීමා වී ඇති අතර (paper parks), ඒවායේ ප්‍රමාණවත් කාර්ය මණ්ඩල, උපකරණ, නිරීක්ෂණ පද්ධති හෝ ස්ථාවර අයවැය ප්‍රතිපාදන නොමැත. මෙහි ප්‍රතිඵලයක් ලෙස ඒවායේ කළමනාකරණය සහ නීතිය ක්‍රියාත්මක කිරීම ඉතා දුර්වල මට්ටමක පවතී.38 ප්‍රජා සහභාගීත්වය සහ ගැටුම් නිරාකරණය කර ගැනීම මෙහිදී විශේෂයෙන් අවධානය යොමු කළ යුතු ක්ෂේත්‍ර වේ. සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ සඳහා වන කළමනාකරණ සැලසුම් මඟින් දේශීය ධීවර ප්‍රජාවන් සමඟ ඇති වන ගැටුම් වළක්වා ගැනීමට සහ ඒවා කළමනාකරණය කිරීමට උපකාරී විය හැකි වුවද, බොහෝ විට එවැනි සැලසුම් සකස් කර නොමැත. වනසත්ව හා වෘක්ෂලතා ආරක්ෂක ආඥාපනත තුළ සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ තුළ පවතින සාම්ප්‍රදායික පරිභෝජන අයිතීන් (traditional usage) හඳුනා ගැනීමට ප්‍රතිපාදන පැවතියද, මේ දක්වා එවැනි කිසිදු නීතිමය පිළිගැනීමක් ප්‍රජාවන් වෙත ලබා දී නොමැත.39

ජෛව විවිධත්ව සම්මුතිය (CBD) වෙත ඉදිරිපත් කිරීමට නියමිත හත්වැනි ජාතික වාර්තාවට අනුව, ශ්‍රී ලංකාව සිය ගොඩබිම් ප්‍රදේශවලින් අවම වශයෙන් 30%ක් ආරක්ෂිත කලාප බවට පත් කිරීමේ ඉලක්කය සපුරා ගැනීමට නිවැරදි මාවතක පසුවන බව පෙනෙන්නට තිබුණද, සාගර සහ වෙරළබඩ කලාපවල අපේක්ෂිත ප්‍රගතිය තවමත් අපැහැදිලිය.40

ජනතාව කේන්ද්‍ර කරගත් ප්‍රවේශයන් (people-centered approaches) ඇතුළත් කර ගැනීම සම්බන්ධයෙන් ගත් කල, අනෙකුත් පාරිසරික ප්‍රතිපත්ති සහ සැලසුම් පවතින්නේ මිශ්‍ර මට්ටමකය. උදාහරණයක් ලෙස, 'ජාතික පාරිසරික ක්‍රියාකාරී සැලැස්මේ' (2022-2030) සාගර සහ වෙරළබඩ සම්පත් පිළිබඳ කොටසෙහි, ප්‍රජා මූලික ප්‍රවේශයන් පිළිබඳව සඳහන් කර ඇත්තේ ඉතා සීමිත වශයෙනි.(2022-2026) මඟින් ද ප්‍රජා මූලික ක්‍රියාමාර්ග සඳහා නිසි ප්‍රමුඛත්වයක් ලබා දී නොමැත.42

එහිදී ප්‍රජා මූලික ප්‍රවේශයන් ගැන සඳහන් කර ඇත්තේ බොහෝ දුරට සංචාරක ව්‍යාපාරය සංවර්ධනය කිරීම සහ වෙරළබඩ දේශගුණික ඔරොත්තු දීමේ හැකියාව (coastal climate resiliency) නැංවීමේ වැඩසටහන්වලට පමණක් සීමා වෙමිනි.41 ඒ හා සමානව, 'කඩොලාන පද්ධති සඳහා වන උපාය මාර්ගික ක්‍රියාකාරී සැලැස්ම' (2022-2026) මඟින් ද ප්‍රජා මූලික ක්‍රියාමාර්ග සඳහා නිසි ප්‍රමුඛත්වයක් ලබා දී නොමැත.42

එසේ වුවද, ධීවර කර්මාන්තය සහ සාගර සංරක්ෂණය යන ක්ෂේත්‍ර දෙකෙහිම "සහ-කළමනාකරණය" (co-management - රජය සහ ප්‍රජාව එක්ව සිදු කරන කළමනාකරණය) සඳහා අවශ්‍ය නීතිමය සහ ප්‍රතිපත්තිමය රාමුවක් ශ්‍රී ලංකාව සතු වේ. (2013 අංක 35 දරන සංශෝධිත) ධීවර හා ජලජ සම්පත් පනත මඟින් 'ධීවර කළමනාකරණ කලාප' (FMAs) සහ 'ධීවර කළමනාකරණ කමිටු' පිහිටුවීමට ප්‍රතිපාදන සලසා දී ඇති අතර, එමඟින් වෙරළබඩ ධීවර කර්මාන්තය කළමනාකරණය කිරීමේ ක්‍රියාවලිය සඳහා ධීවර ප්‍රජාවන්ගේ සාමාජිකයින් සම්බන්ධ කර ගැනීමට අවස්ථාව ලැබේ.43 සාගර සංරක්ෂණය සම්බන්ධයෙන් ගත් කල, ඒකාබද්ධ වෙරළබඩ සම්පත් කළමනාකරණය උදෙසා 'වෙරළ සංරක්ෂණ සහ වෙරළබඩ සම්පත් කළමනාකරණ පනත' මඟින් සහයෝගය දක්වන සහ-කළමනාකරණ ප්‍රවේශයක් ලෙස 'විශේෂ කළමනාකරණ කලාප' (SMAs) හඳුන්වා දී ඇත.44

37 Environmental Foundation (Guarantee) Limited (2025). Sri Lanka Marine Protection Network Mapping and Analysis. Submitted to the Ocean Country Partnership Programme (OCPP). <https://data.jncc.gov.uk/data/70b74bc6-f67b-483a-8cc1-7c3c999ba674/ocpp-sri-lanka-mpn-mapping-analysis.pdf>

38 Auditor General's Department. Also Environmental Foundation (Guarantee) Limited (2022). The Protection and Conservation of Marine Environment in Sri Lanka, A Law and Policy Review. <https://efl.lk/wp-content/uploads/2022/11/Final-Gap-Analysis-EU-Project-11.10.2022-1.docx.pdf>

39 Ibid. (Environmental Foundation (Guarantee) Limited). Note:The finding that no legal recognition had been granted for traditional usage in MPAs is as of the 2022 date of this study.

40 Online reporting tool of the CBD. Seventh National Report, Sri Lanka. <https://ort.cbd.int/national-reports/nr7/310ACF60-C640-C9E1-8785-84DOCB2E3E4B>

41 Ministry of Environment (2022). National environmental action plan 2022-2030: Pathway to sustainable development. p. 187. http://env.gov.lk/web/images/downloads/policies/NEAP_2022.pdf

42 Ministry of Environment (2021). National Strategic Action Plan for Conservation and Sustainable Utilization of Mangrove Ecosystems in Sri Lanka (2022-2026). http://www.env.gov.lk/web/images/downloads/biodiversity_division/publications/National_Strategic_Action_Plan_for_Conservation_and_Sustainable_Utilization_of_Mangrove_Ecosytems_in_Sri_Lanka_2022-2026.pdf

43 Ranatunga, R.A.D.S. et al. (2024). Contribution of legal architecture toward strengthening co-management platforms in small-scale fisheries in Sri Lanka.

Sri Lanka J. Aquat. Sci. 29: pp.99-108. <http://doi.org/10.4038/sljas.v29i2.7618>

44 Nimal Sri Rajarathna, W.A., Rekha Nianthi, K.W.G. (2019). Special Coastal Management Area Concept Experience in Sri Lanka. Chapter 2 (5-20) in: Krishnamurthy, R.R. et al (eds.). Coastal Management. Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-810473-6.00002-9>.

ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණය කෙරෙහි මෙතෙක් පෙන්නුම් කර ඇති ප්‍රගතිය

පොදු සහභාගිත්වයෙන් යුත් ප්‍රජා සංරක්ෂණ ක්‍රමවේදයන්හි සාර්ථක ප්‍රතිඵල, 'සීකොලොජි' (Seacology) සංවිධානයේ සහයෝගය ඇතිව ක්‍රියාත්මක කරන ලද 'ශ්‍රී ලංකා කඩොලාන සංරක්ෂණ ව්‍යාපෘතිය' (Sri Lanka Mangrove Conservation Project) ඔස්සේ මැනවින් සනාථ වී ඇත. දිවයිනේ කඩොලාන වනාන්තරවලට මායිම්ව පිහිටි කුඩා ගම්මාන 1,500ක 'ප්‍රජා ප්‍රතිලාභ සංවිධාන' (CBOs) පිහිටුවීම මඟින්, ශ්‍රී ලංකාවේ දැනට පවතින කඩොලාන වනාන්තරවලින් ඇතුළු 21,782ක් (හෙක්ටෙයාර් 8,815ක්) ආරක්ෂා කිරීමට මෙම ව්‍යාපෘතියට හැකි විය.45 මෙහිදී එම ප්‍රජා සංවිධානවල සාමාජිකයන් (බොහෝ දුරට කාන්තාවන්) කඩොලාන පැළ කිරීම, නැවත වනාන්තර වගා කිරීම සහ ඒවා ආරක්ෂා කිරීම ඇතුළු කඩොලාන සංරක්ෂණ කටයුතුවලදී නායකත්වය සැපයීමට එකඟ වූ අතර, ඊට ප්‍රතිලාභ වශයෙන් ඔවුන් වෙත තිරසාර ජීවනෝපාය පුහුණුවීම් සහ ක්ෂුද්‍ර මූල්‍ය ණය පහසුකම් (microloans) ලබා දෙන ලදී.46 මීට අමතරව, දේශීයව කළමනාකරණය වන සාගර කලාප ද ඇතුළත්ව, "වෙනත් ඵලදායී ප්‍රදේශ පදනම් කරගත් සංරක්ෂණ ක්‍රියාමාර්ග" (OECMs) පිළිබඳ සංකල්පය සම්බන්ධයෙන් දැනට ජාතික මට්ටමින් සිදුවන සාකච්ඡා මඟින්, ප්‍රජා මූලික සාගර සංරක්ෂණය තවදුරටත් ශක්තිමත් කිරීම සඳහා ඉහළ විභවතාවක් සලසා දෙයි.47

'විශේෂ කළමනාකරණ කලාප' (SMAs) සහ 'ධීවර කළමනාකරණ කලාප' (FMAs) සඳහා වන ප්‍රතිපත්තිමය රාමුව, සාගර සංරක්ෂණය සහ වෙරළබඩ ධීවර කර්මාන්තය සඳහා වන පොදු සහභාගිත්ව ප්‍රජා ප්‍රවේශයන්ට වැදගත් පදනමක් සපයයි. එහෙත්, ඒවා ක්‍රියාවට නැංවීමේදී පවතින දුර්වලතා හේතුවෙන් මෙතෙක් ඒවායේ නිසි ඵලදායීතාවක් දැකගත නොහැකි විය. පසුගිය කාල වකවානුව තුළ ධීවර කළමනාකරණ කලාපවල (FMAs) දක්නට ලැබුණු අඩුපාඩු අතර පුළුල් ධීවර කළමනාකරණ සහ සංවර්ධන සැලසුම් නොමැති වීම, පාර්ශවකරුවන්ගේ සහභාගිත්වය සීමිත වීම (විශේෂයෙන්ම කාන්තාවන්, තරුණයින් සහ අනෙකුත් ආන්තීකරණයට ලක්වූ කණ්ඩායම්), සහ ධීවරයින් වෙත ලැබුණු ආර්ථික ප්‍රතිලාභ ප්‍රමාණවත් නොවීම ප්‍රධාන වේ.48 පාලන ක්ෂේත්‍රයේ පවතින ගැටලුවක් වන්නේ, ධීවර කළමනාකරණ කමිටු පිහිටුවීම අනිවාර්ය කර නොමැති වීම සහ නිත්‍ය රැස්වීම් පැවැත්වීම අවශ්‍ය නොවීමයි.49 එබැවින්, මේවා ක්‍රියාත්මක කිරීම ශක්තිමත් කිරීමට නම් පුළුල් සහ-කළමනාකරණ සැලසුම් සකස් කිරීමට ප්‍රමුඛතාව ලබා දීම, වඩාත් සහභාගිත්වයෙන් යුත් සහ-කළමනාකරණ වේදිකාවන් නිර්මාණය කිරීම, මෙන්ම පාලන ව්‍යුහය සහ ධාරිතාව සංශෝධනයන්ට කිරීම අත්‍යවශ්‍ය වේ.50 එමෙන්ම, සාගර ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ (MPAs), ධීවර කළමනාකරණ කලාප (FMAs) සහ විශේෂ කළමනාකරණ කලාප (SMAs) අතර පවතින සීමා මායිම් එකිනෙක පැටලී තිබීම ද (overlaps) තවත් අභියෝග රැසක් මතු කර ඇත.

ශ්‍රී ලංකාවේ වත්මන් සාගර සහ වෙරළබඩ සැලැස්ම (2024-2029) මඟින් විශේෂ කළමනාකරණ කලාප (SMAs) සම්බන්ධ අතින් අත්දැකීම් පුළුල් ලෙස සමාලෝචනය කර ඇති අතර, ඉන් උගත් පාඩම් ද ඇතුළත් කරගනිමින් අනාගත කටයුතු සඳහා වන ප්‍රතිපත්ති සම්පාදනය කර ඇත. එහිදී හඳුනාගත් අභියෝග අතරට කොවිඩ් වසංගතයේ බලපෑම්, නිසි නෛතික හා ආයතනික රාමුවක් නොමැතිකම, මෙන්ම හුදෙක් "ව්‍යාපෘති මත පමණක් පදනම් වූ ප්‍රවේශයන්" (projectised approach) අනුගමනය කිරීම ඇතුළත් වේ. මෙවැනි ව්‍යාපෘති මත පදනම් වූ ප්‍රවේශයන් නිසා, ජාත්‍යන්තර ආධාරකරුවන්ගෙන් ලැබෙන ප්‍රතිපාදන අවසන් වූ සැණින් එම විශේෂ කළමනාකරණ කලාපීය (SMA) සහයෝගිතා ක්‍රියාකාරකම් ද නතර වී යයි. කෙසේ වෙතත්, ශක්තිමත් කරන ලද නෛතික රාමුවක් සහ ඉදිරියේදී බලාපොරොත්තු වන නව රෙගුලාසි සමඟින්, මෙම සැලැස්ම මඟින් විශේෂ කළමනාකරණ කලාප (SMAs) නැවත පණ ගැන්වීම සඳහා ක්‍රමවත් වැඩසටහන්මය ප්‍රවේශයක් ඉදිරිපත් කර ඇත. අලුතින් විශේෂ කළමනාකරණ කලාප ලෙස ප්‍රකාශයට පත් කිරීමට නියමිත නව ස්ථාන ලැයිස්තුවට මන්නාරම දිස්ත්‍රික්කයට අයත් ස්ථාන හතරක් ද ඇතුළත් වේ. මෙම සැලැස්ම මඟින් විශේෂ කළමනාකරණ කලාප (SMAs) ස්ථාපිත කිරීම, කළමනාකරණය කිරීම සහ නිරීක්ෂණය කිරීමේ ක්‍රියාවලිය තවදුරටත් දක්වා ඇති අතර, එම කලාප තුළ වෙසෙන දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ ජීවනෝපාය මාර්ග නංවාලීමට මෙමඟින් කටයුතු කළ යුතු බව ද විශේෂයෙන් අවධාරණය කර ඇත.51

නිර්දේශිත ක්‍රියාමාර්ග

වඩාත් ශක්තිමත් පාරිසරික හා සමාජීය තක්සේරුකරණ ප්‍රතිපත්ති සහ භාවිතයන් මඟින්, මෙන්ම "නිදහස්, පූර්ව සහ දැනුවත් කැමැත්ත" (FPIC) සඳහා වන පදනම ශක්තිමත් කිරීම හරහා සංවර්ධන ක්‍රියාකාරකම් සඳහා ප්‍රජාවේ අනුමැතිය තහවුරු කිරීම.

ප්‍රමුඛතම කාර්යයක් ලෙස, දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ පරිසරයට, සංස්කෘතියට සහ ජීවනෝපායන්ට බරපතළ අවදානමක් මතු කරන ක්‍රියාකාරකම් සම්බන්ධයෙන් පූර්ව තොරතුරු ලබා ගැනීමට, අවංක පාර්ශවකරුවන්ගේ සාකච්ඡාවලට සහභාගී වීමට මෙන්ම එකී ක්‍රියාකාරකම් සඳහා කැමැත්ත ලබා දීමට හෝ එය ප්‍රතික්ෂේප කිරීමට ඔවුන්ට අවස්ථාව තිබිය යුතුය. මන්නාරම් දූපත සම්බන්ධයෙන් ගත් කල, රජය විසින් පහත සඳහන් කරුණු තහවුරු කළ යුතුය:

- ▶ සුළං බලශක්තිය හෝ වැලි කැණීම් වැනි යෝජිත ඕනෑම සංවර්ධන ක්‍රියාකාරකමක පාරිසරික, සමාජීය සහ මානව හිමිකම් බලපෑම්, සමස්ත දූපතම ආවරණය වන ප්‍රවේශයක් (whole-island approach) ඔස්සේ සහ ස්වාධීන පර්යේෂණ ඇසුරින් පුළුල් ලෙස තක්සේරු කිරීම.
- ▶ යෝජිත ඕනෑම සංවර්ධන, සංරක්ෂණ හෝ ඉඩම් සහ වෙරළබඩ භාවිතයේ වෙනස් කිරීම්, සාධාරණ සහ අනිවාර්ය මහජන උපදෙස් ලබා ගැනීමේ ක්‍රියාවලීන් (public consultation processes) යටතට පත් කිරීම.
- ▶ සුළං බලශක්ති ව්‍යාපෘති සහ වැලි කැණීම් ගවේෂණ වැනි දැනට පවතින ක්‍රියාකාරකම්, සමාජීය, පාරිසරික සහ මානව හිමිකම් ප්‍රමිතීන්ට අනුකූල වේදායී නැවත සමාලෝචනය කිරීම.
- ▶ ප්‍රතිපත්තිමය මට්ටමින්, ඵලදායී ප්‍රජා අනුමැතියක් ලබා ගැනීම සඳහා පහත සඳහන් දෑ අවශ්‍ය වේ:
  - ▶ ස්වාභාවික සම්පත් පාලනය තුළ පාරිසරික අයිතිවාසිකම් සහ FPIC මූලධර්ම ස්ථාපිත කිරීම සඳහා එප්පාවල නඩු තීන්දුවේ අන්තර්ගත මූලධර්ම ඇතුළත් කරමින් ප්‍රතිපත්තිමය ප්‍රතිසංස්කරණ සිදු කිරීම.52
  - ▶ යෝජිත සියලුම ව්‍යාපෘති පිළිබඳ තොරතුරු ලබා ගැනීමට ප්‍රජාවන්ට ඇති අයිතිය සහතික කිරීම, සාධාරණ මහජන උපදෙස් ලබා ගැනීමේ ක්‍රියාවලීන් සහ දැනුවත් කැමැත්ත ලබා දීමේ නිර්ණායක තහවුරු කිරීම, මෙන්ම නව ජාතික පතල් කැණීමේ ප්‍රතිපත්තියේ කොටසක් ලෙස ව්‍යාපෘතිවල අහිතකර බලපෑම් සඳහා යුක්තිය ඉටුකර ගැනීමට සහ පිළියම් (redress) ලබා ගැනීමට ඇති ප්‍රවේශය සහතික කිරීම.53
- ▶ පරිසර මානව හිමිකම් ආරක්ෂකයින් සඳහා වන ආරක්ෂාව ඉහළ නැංවීම.

45 Seacology. Sri Lanka mangrove conservation project. Accessed April 2026. <https://www.seacology.org/project/sri-lanka-mangrove-conservation-project/>

46 Sri Lanka Mangrove Conservation Project (2023). 2023 UN Global climate awards. <https://unfccc.int/climate-action/momentum-for-change/planetary-health/sri-lanka-mangrove-conservation-project>

47 IUCN (2025). National dialogue on OECMs launches in Sri Lanka. <https://iucn.org/story/202502/national-dialogue-oecms-launches-sri-lanka>

ශ්‍රී ලංකාව තුළ අයිතිවාසිකම් සුරැකෙන සහ ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණය මෙන්ම ස්වාභාවික සම්පත් පාලනය සඳහා වන පදනම ශක්තිමත් කිරීම.

- ▶ ශ්‍රී ලංකාවේ යාවත්කාලීන කරන ලද NBSAP සැලැස්ම සකස් කිරීමේදී, ආදිවාසී සහ ප්‍රජා අයිතිවාසිකම් හා ඔවුන්ගේ දායකත්වය පිළිබඳ KM-GBF හි අන්තර්ගත නව මානව හිමිකම් පාදක ප්‍රතිපාදන ඊට ඇතුළත් කිරීම සහ ඒවා ඵලදායී ලෙස ක්‍රියාවට නැංවීම සඳහා ප්‍රායෝගික ක්‍රියාමාර්ග හඳුනා ගැනීම.
- ▶ ආරක්ෂිත ප්‍රදේශ කළමනාකරණ සැලසුම් (protected area management plans) වඩාත් ප්‍රායෝගික වන පරිදි වැඩිදියුණු කිරීම සහ ප්‍රජා උපදෙස් ලබා ගැනීම හා සම්බන්ධීකරණය සඳහා ඵලදායී, සමබර සහ සාධාරණ යාන්ත්‍රණයන් සකස් කිරීම.
- ▶ අයිතිවාසිකම් සුරැකෙන සහ ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණය සඳහා අත්‍යවශ්‍ය හිතකර තත්ත්වයක් ලෙස, ඉඩම් සහ ස්වාභාවික සම්පත් කෙරෙහි පවතින ප්‍රජා භූමි අයිතීන් (community tenure rights) හඳුනාගෙන ආරක්ෂා කිරීම සඳහා නීතිමය ප්‍රතිසංස්කරණ සිදු කිරීම.
- ▶ ප්‍රජා මූලික කළමනාකරණ හෝ සහ-කළමනාකරණ ප්‍රතිපත්ති මඟින් ධීවර, කෘෂිකර්මාන්ත සහ පාරිසරික සංචාරක (eco-tourism) වැනි ක්ෂේත්‍රවල දේශීය ප්‍රජාවන්ගේ ජීවනෝපාය මාර්ග ශක්තිමත් වන බව සහතික කිරීම.

ප්‍රජා මූලික සාගර සංරක්ෂණ නියමු ව්‍යාපෘති (Pilot projects) ආරම්භ කිරීම.

ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණය මඟින් ජෛව විවිධත්වය නැවත ඇති කළ හැකි අතර දේශීය ජීවනෝපායන්ට ද ඉන් ප්‍රතිලාභ සැලසේ. නීතිමය පිළිගැනීමක් හෝ සහ-කළමනාකරණ ගිවිසුම් සහිතව, දේශීයව සැලසුම් කර, කළමනාකරණය වන සහ නිරීක්ෂණය කරනු ලබන කලාප හරහා සංරක්ෂණ කටයුතු ධීවර ජීවනෝපායන් සමඟ සමගාමීව ඉදිරියට ගෙන යා හැකිය. එමඟින් ප්‍රවේශයන් පිළිබඳ ඇති වන ගැටුම් අවම කර ගැනීමටත්, අඩු පිරිවැයකින් යුත් නිරීක්ෂණ සහ නීතිය බලාත්මක කිරීමේ ක්‍රමවේද (ප්‍රජා මුර සංචාර සහ සිරිත් විරිත්) උපයෝගී කර ගැනීමටත්, මෙන්ම 'මත්ස්‍ය ග්‍රහණය තහනම් කලාප' (no-take zones) වැනි අතිරේක ක්‍රියාමාර්ග සඳහා නීත්‍යානුකූල භාවයක් ගොඩනැගීමටත් හැකි වේ. 54 ශ්‍රී ලංකාව තුළ ප්‍රජා මූලික සාගර සංරක්ෂණ ක්‍රියාමාර්ග නියමු ව්‍යාපෘති ලෙස ක්‍රියාවට නැංවීමේදී, සාම්ප්‍රදායික සහ-කළමනාකරණ ප්‍රවේශයන්ගෙන් ඔබ්බට ගොස් සංරක්ෂණ කලාප සැලසුම් කිරීමේ සහ කළමනාකරණය කිරීමේ හරය ලෙස ප්‍රජාවේ තීරණ ගැනීමේ බලය සහ ක්‍රියාකාරීත්වය පෙරට ගත යුතුය.

මන්නාරම් දූපත තුළ, වෙරළබඩ ප්‍රජාවන්ට කලාපකරණය (zoning), ප්‍රවේශ නීති සහ නිරීක්ෂණ කටයුතු සම්බන්ධයෙන් පැහැදිලි තීරණ ගැනීමේ බලයක් පැවරෙන ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ ආකෘති (models) නියමු ව්‍යාපෘති ලෙස ක්‍රියාත්මක කිරීමට ඉහළ හැකියාවක් පවතී. සාගර සහ වෙරළබඩ අවකාශීය සැලැස්ම (2024-2029) යටතේ විශේෂ කළමනාකරණ කලාප (SMAs) ලෙස යෝජනා කර ඇති ප්‍රදේශ, මේ සඳහා ප්‍රවේශ විය හැකි හොඳම ස්ථාන වේ. කෙසේ වෙතත්, ස්ථාන තේරීම, පාලන ව්‍යුහය සහ සංරක්ෂණ ක්‍රියාමාර්ග පිළිබඳ තීරණ ගැනීම සඳහා එක් එක් ප්‍රදේශයට අනන්‍ය වූ ප්‍රජා උපදෙස් ලබා ගැනීම් සහ එකඟතාවන් අවශ්‍ය වේ. මීට අමතරව, මෙම ප්‍රදේශ කළමනාකරණය කිරීමේදී, ඒවායේ සැලසුම්කරණය සහ අඛණ්ඩ පාලනය තුළ ප්‍රජාවේ තීරණ ගැනීමේ බලය කේන්ද්‍රගත කරමින් දැනට පවතින SMA භාවිතයන් තවදුරටත් වර්ධනය කළ යුතුය ප්‍රජා මූලික සංරක්ෂණ කටයුතු සඳහා වන නිරීක්ෂණ සහ ඇගයීම් (M&E) ක්‍රියාවලිය ද තවදුරටත් ශක්තිමත් කළ යුතුය. මෙම කලාප සඳහා ජාතික මට්ටමේ නිරීක්ෂණ සහ ඇගයීම් රාමුවක් සකස් කිරීම මෙන්ම, පොදු සහභාගිත්ව ක්‍රමවේද සහ දේශීය ප්‍රමුඛතාවන් පිළිබිඹු වන පරිදි සකස් කළ විශේෂිත දර්ශක (customised indicators) භාවිතය පිළිබඳව ප්‍රජාවන් දැනුවත් කිරීම සහ ඔවුන්ගේ හැකියාවන් වර්ධනය කිරීම ද ඊට ඇතුළත් විය යුතුය.

48 Ranatunga, R.A.D.S. et al. (2025). Gaps hindering the objectives of fisheries co-management mechanisms in Sri Lanka. Tropical Agricultural Research and Extension 28: pp. 126-139. <https://doi.org/10.4038/tare.v28i2.5759>

49 Ranatunga, R.A.D.S. et al. (2024). Contribution of legal architecture toward strengthening co-management platforms in small-scale fisheries in Sri Lanka.

Sri Lanka J. Aquat. Sci. 29: pp. 99-108. <http://doi.org/10.4038/sljas.v29i2.7618>

50 Ibid. 178, 179.

51 Coast conservation and coastal resource management department (2024). Sri Lanka revised coastal zone and coastal resource management plan 2024-2029. p. 213. https://coastal.gov.lk/images/pdf/CZMP_24-29/SRI_LANKA_REVISIED_COASTAL_ZONE_AND_COASTAL_RESOURCE_MANAGEMENT_PLAN_2024.pdf

52 People's Alliance for Right to Land (2025). Mannar at risk: development or dispossession? <https://www.parlsl.com/publications/mannar-at-risk-development-or-dispossession->

53 Ibid.

54 Gammanpila, M., Wijeyaratne, M.J.S. & Amarasinghe, U.S. (2019). The dwindling community-based management strategies in the brush park fishery of a tropical estuary: Need for co-management. Ocean & Coastal Management 167: pp. 145-157. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2018.10.008>

PUBLISHED BY
GREENPEACE
INTERNATIONAL JUNE 2026

